

Adam Kaźmierski, *Przeszkoda braku wieku do zawarcia małżeństwa (kan. 1083 KPK). Geneza, rozwój i praktyka określona w ustawodawstwie kościelnym i cywilnym*, Wrocław 2016, ss. 270.

Zawarcie związku małżeńskiego, tak w systemie prawa kanonicznego, jak i w systemie prawa polskiego, powoduje tak poważne skutki, że prawodawca wymaga do jego zawarcia spełnienia konkretnych warunków. Jest to tak konieczne, że uzależnia się od nich ważność związku małżeńskiego, przyjmując przy tym możliwość nieważnego zawarcia go. Te podstawowe wymogi sprowadzają się do trzech kwestii: brak kanonicznych przeszkód małżeńskich, wolność w wyrażeniu zgody małżeńskiej, czyli brak jej wad, oraz zachowanie formy kanonicznej. Gdyby któryś z nich nie został zachowany, pomimo że miała miejsce liturgiczna celebracja małżeństwa i że zewnętrznie wszystko wskazywało na to, iż zostało ono rzeczywiście zawarte, to taki związek małżeński w świetle prawa nie został zawarty lub, inaczej mówiąc, został zawarty nieważnie.

Jedną z wymienionych wyżej przesłanek do ważnego zawarcia małżeństwa jest brak przeszkód. Przeszkoda to pewna okoliczność, która czyni osobę niezdolną do ważnego zawarcia małżeństwa (KPK, kan. 1073). Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku wymienia takich przeszkód dwanaście. Jedną z nich, znaną nie tylko prawodawstwu kościelnemu, ale także świeckiemu, jest tak zwana przeszkoda wieku, lub inaczej przeszkoda braku wieku. Można pytać, co jest tego powodem? Ponadto, jak podchodzi się do tej kwestii obecnie, ale też jak podchodzono dawniej? Dalej, co zrobić, gdy brakuje wieku do

małżeństwa, a osoby pragną wstąpić w ten związek? Albo co zrobić, gdy po zawarciu małżeństwa okazało się, że jedna ze stron – lub obydwie – nie osiągnęła wymaganego prawem wieku? To zagadnienia bardzo interesujące i bardzo ważne nie tylko z punktu widzenia prawa, ale również posługi pastoralnej w Kościele. One właśnie stały się przedmiotem badań ks. Adama Kaźmierskiego, opisanych w książce zatytułowanej *Przeszkoda braku wieku do zawarcia małżeństwa (kan. 1083 KPK). Geneza, rozwój i praktyka określona w ustawodawstwie kościelnym i cywilnym*, wydanej przez Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu w serii „Rozprawy naukowe i opracowania Katedry Prawa Kanonicznego i Prawa Wyznaniowego”. Publikacja ta jest książkową wersją pracy doktorskiej obronionej przez Autora na wspomnianym Wydziale w grudniu 2015 roku, której promotorem był ks. prof. zw. dr hab. Wiesław Wenz.

Opracowanie to składa się ze spisu treści, wykazu skrótów, przedmowy, wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, streszczenia w języku polskim i angielskim oraz bibliografii.

Rozdział pierwszy został zatytułowany *Kształtowanie się prawnej przeszkody wieku*. W literaturze dotyczącej tego zagadnienia brak jest szczegółowych badań o genezie owej przeszkody, stąd rozważania te zasługują na szczególne uznanie. Głównym obszarem badań stało się tutaj prawo naturalne i objawione, będące źródłem badanej przeszkody małżeńskiej. Interesująca jest analiza przepisów prawa rzymskiego, a nade wszystko Konstytucji Justyniana, gdzie już wprost jest mowa o istotnych elementach zdolności prawnej do zawarcia małżeństwa. Rozdział ten dobrze więc wprowadza w całość rozważań.

Drugi, obszerny rozdział to *Przeszkoda wieku w dyskusji teologów i kanonistów od wieków średnich do obrad Soboru Trydenckiego*. Dostarcza on sporo informacji o rozwoju pojęcia i zakresie omawianej przeszkody, jak również o jej różnych koncepcjach. Nie ma monografii, która obejmowałaby takie spektrum: od średniowiecza, a w zasadzie od wieku VIII, gdy rozpoczęła się debata o wizji małżeństwa chrześcijańskiego, będąca podstawą średniowiecznych koncepcji, aż do Soboru Trydenckiego włącznie. Przyjęta metoda, by rozważać dane kwestie, sięgając do ich źródeł, świadczy o solidnym podejściu Autora

do badań naukowych. Dokonana przez niego prezentacja zasługuje na uznanie choćby z powodu publikacji, do których sięgnął, by ukazać ów rozwój. Szereg z nich to pozycje obcojęzyczne. Studium tej części badań daje nam w zasadzie wyczerpującą wiedzę o przeszkodzie braku wieku do małżeństwa we wskazanych ramach czasowych.

Związły rozdział trzeci, *Przeszkoda wieku w promulgowanych kodeksach prawa kanonicznego*, przybliży stronę normatywną zagadnienia, zawartą w Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 roku i z 1983 roku oraz w Kodeksie kanonów Kościołów wschodnich. Autor nie ograniczył się jednak tylko do prawa kodeksowego, ale uwzględnił prawodawstwo Kościoła w Polsce, które w kwestii wieku do małżeństwa zostało dostosowane do wymagań prawa polskiego. Materia tej części publikacji jest dość dobrze opisana w literaturze przedmiotu, co może tłumaczyć niewielką objętość rozdziału. Pomimo to rozważania takie musiały się znaleźć w przedłożonym opracowaniu, gdyż bez nich byłoby ono niekompletne, a ponadto chodzi przecież o prawo aktualnie obowiązujące w Kościele katolickim. Normy tu omawiane stanowią kres podjętego w studium rozwoju przeszkody braku wieku.

Rozdział czwarty, czyli *Prawodawstwo cywilne w odniesieniu do przeszkody wieku*, jest realizacją dalszej części tytułu tej książki. Na wzór poprzednich, tutaj także uwzględnione zostało wcześniejsze polskie ustawodawstwo, poczynsz od I Rzeczypospolitej. Odnosząc się do różnic w prawie małżeńskim pomiędzy trzema zaborami, Autor ukazuje prace ustawodawcze nad ujednoczeniem prawa małżeńskiego. Kolejne etapy rozwoju tego prawa to okres Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (do roku 1948), kodeks rodzinny z 1950 roku, wreszcie najnowsza ustawa, czyli kodeks rodzinny i opiekuńczy, który w kwestii przeszkody wieku ostatnią zmianę wniósł w 1998 roku.

Ks. Kaźmierski nie poprzestał jednak na prezentacji rozwoju przeszkody wieku, ale ukazał też argumenty przeciwników nowelizacji tego prawa oraz opisał praktykę sądów w zakresie udzielania zezwoleń na zawarcie małżeństwa przez młodociane kobiety, wreszcie nakreślił sytuacje, kiedy małżeństwo młodocianych może zostać unieważnione. To bardzo cenne i wzbogacające omawianą tematykę rozważania, choć można było te zagadnienia pominąć, a skupić się w tej

publikacji jedynie na prawodawstwie kościelnym. Z drugiej jednak strony, poczyniony zabieg jest sensowny, gdyż większość zawieranych w Polsce małżeństw to małżeństwa konkordatowe, stąd znajomość obu systemów w tej kwestii jest pożądana, a nawet konieczna.

Brak wymaganego wieku do małżeństwa powoduje, iż zostaje ono zawarte w sposób nieważny. W myśl jednak prawa kodeksowego małżeństwo zawarte uważa się za ważne, dopóki nie stwierdzi się czegoś przeciwnego. Stwierdzeniu nieważności małżeństwa z racji braku wieku Autor poświęcił więc ostatni, piąty rozdział o takim właśnie tytule. To logiczna konsekwencja wcześniejszych rozważań, gdyż można pytać nie tylko o to, jaki wiek jest wymagany do małżeństwa, by było ono ważne, ale także co się dzieje w sytuacji, gdy zostało ono zawarte, mimo że nie został on osiągnięty. Rozdział ten nie zawiera jednak opisu procedury procesowej, choć jej elementy stanowią jego poszczególne punkty. Ks. Kaźmierski, by praktycznie zobrazować taki proces, posłużył się sprawą, która toczyła się w Metropolitalnym Sądzie Duchownym we Wrocławiu, ale pod rządami Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku. Jak zaznacza, ta procedura nie różni się zasadniczo od aktualnie obowiązującej. To praktyczne ukazanie procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa z tytułu przeszkody braku wieku stanowi dobre dopełnienie wcześniejszych, czysto materialnych rozważań.

Prezentując niniejszą publikację, warto także podkreślić jej niezwykle bogate źródła i jeszcze bardziej imponującą literaturę przedmiotu. W sumie bibliografia liczy 225 pozycji. To świadczy o wysokiej wartości naukowej studium. Jest to praca *stricte* naukowa, napisana właściwym, naukowym językiem, z użyciem fachowych sformułowań. Mimo to wydaje się, że każdy czytelnik bez trudności zdoła się zorientować w rozważanych kwestiach.

Widząc wielkie walory tego opracowania, należy je szczerze polecić. Autor wyczerpująco i naukowo przedstawił genezę, rozwój i praktykę określoną w ustawodawstwie kościelnym oraz cywilnym przeszkody braku wieku do zawarcia małżeństwa. Studium to wnosi więc niemały wkład w dziedzinę kanonicznego prawa małżeńskiego. Jak Autor sam stwierdza, „podjęty (...) temat chyba jak dotąd nie

doczekał się jeszcze osobnej, całościowej monografii, przynajmniej na gruncie języka polskiego” (s. 22). Rzeczywiście, należy się z tym zgodzić. Owszem, istnieje duża liczba publikacji dotyczących tej problematyki, ale najczęściej ograniczają się one do jednego systemu prawa, skupiając się przy tym bardziej na współczesnej normie dotyczącej tej przeszkody niż na jej historycznym rozwoju. Tutaj mamy ujęcie całościowe, obejmujące prawo rzymskie, kanoniczne i cywilne. Logiczny i uzasadniony jest wybór dwóch systemów prawnych, kanonicznego i cywilnego, co zostało wyraźnie podkreślone w tytule tej książki, gdyż w Polsce najczęściej zawierane są małżeństwa kanoniczne ze skutkami cywilnymi, czyli tzw. małżeństwa konkordatowe.

Marek Saj CSsR